

Hrvatsko bogoslužje i Grgur Ninski ili Škizma u Hrvatskoj [1059.-1075.].

K. Šegvić.

(Svršetak).

Kako smo vidjeli, trebalo je i u hrvatskoj državi provesti sve one reforme, disciplinske i socijalne naravi, koje su reformistički pape provadali po ostaloj Evropi, jer su i kod nas vladale posve iste prilike kao i drugdje. Trebalo je ovdje urediti pitanje celibata svećenstva. Pape bjehu odlučili vezati svećenstvo na doživotnu čistoću. Postojalo je pitanje incestuoznih brakova među lajcima. Postojalo je pitanje desetina, koje nije manje interesiralo narod, nego li danas pitanje lukna. Pitanje egzempcije svećenstva od lajičke vlasti bilo je važno za uređenje odnosa između Crkve i države. Imademo nedvojbenih dokaza, da su se ta pitanja riješavala u saborima držanim u XI. vijeku po Dalmaciji. Ali za jedno pitanje nemamo nigdje nikakova dokaza, da je postojalo, ni da se je raspravljalo u Dalmaciji i Hrvatskoj: pitanje pravnih odnošaja i nasilno riješavanje sporova oružjem. Dok je po zapadnoj Evropi općenito vladao Faustrecht, radi česa su se morali uvadati dani za božji mir . . . . treuga Dei, nemamo traga o takovim pojavama kod nas, pa nemamo traga nigdje ni o zaključcima, bilo kraljevim bilo saborskim, proti onomu velikomu zlu zapadnoga svijeta.¹

Ali za to u Hrvatskoj i Dalmaciji su postojala pitanja, kojih je bilo i drugdje, ali nisu bila općenita. To je bilo: pitanje preeminencije pojedinih biskupa i pitanje granica pojedinih biskupija i pitanje izbora nadbiskupa i biskupa sufragana i pitanje jezika u bogoslužju.

Leona IX. naslijedi na rimskoj Stolici najprije Viktor II. pa Stjepan IX. koji nijesu ostavili u povijesti Dalmacije i Hrvatske dubokih tragova, jer im je pontifikat bio kratkog vijeka. Naslijedi ih Nikola II. 1058—1061. Ovaj se je dao na posao velikom revnošću, uvijek potican od Ekonomu Crkve, Hildebranda, da nastavi djelovanje Leona IX.

¹ Krvna osveta, koja se protezala na sve srodnike i plemenjake ubojice i ubijenoga, ne smije se smatrati emanacijom Faustrechta, t. j. emanacijom prava jačega, koja je njemačkoga porijekla. Krvna osveta i dosljedno vražda su plod slavenske plemenske solidarnosti.

Odmah poslije nastupa, Nikola II. šalje u Dalmaciju opata Mainarda, kojega Petar Krešimir zove poslanikom svete rimske Crkve poslanim od Nikole presvetog pape.² Toma izvješćuje, da je Mainardo bio pomposianski opat kasnije kardinal biskup.³

Mainardo je obišao velik dio dalmatinskih gradova i samostana, da se informira o stanju morala i crkvene discipline, te da vidi na svoje oči, što je bilo nužno vidjeti i upoznati. U svakom mjestu je držao sa svećenstvom konferencije, na kojima su izražene želje i potrebe pojedinog kraja. Za to u pismu pape Aleksandra, kojim se potvrđuju zaključci splitskoga sabora, izričito se naglasuje, da su oni zaključci stvoreni u Splitu i u drugim gradovima.⁴

Mainardo je morao donijeti sa sobom svoja akreditivna pisma za glavu državne vlasti, ovdje za kralja Petra Krešimira, i za glavu crkvene vlasti, to jest za nadbiskupa metropolitu Ivana i za ostale biskupe i svećenike i narod. Bez takovih akreditivnih pisama nije mogao ništa započeti. To mu je bila nužna legitimacija. U tim pismima papa, koji ga je slao, morao je kazati, za što ga šalje, kojim ovlaštenjima, što traži od kralja, što od biskupa i naroda. I djelatnost apokrisarova se je smjela kretati samo u okviru delegiranog ovlaštenja.

Nisu nam se sačuvala ta pisma. Veoma je vjerojatno da ih je Toma Splitsanin vidio. Nije isključena mogućnost, da je i nepoznat kompilator iz XVII. vijeka sastavio ona sporna pisma navodnog Ivana X. kralju Tomislavu i nadbiskupu Ivanu po uzorku pisma Nikole II. Krešimiru i Ivanu III. A što je mogao papa preporučiti Ivanu, nadbiskupu splitskomu, nego odanost rimskoj Stolici, čuvanje čistoće kršćanske nauke i ukinuće sumnjivog slovjenskog bogoslužja?

Nije isključeno, da je papa prekorio nadbiskupa Ivana, što je zanemario svoju dužnost, da dođe »ad Limina Apostolorum«, te mu naložio da svake godine šalje svoga posebnog poslanika

² »Coram apocrisario Sancte Romane ecclesie, venerabili abbate Mainardo misso a Nicolao sanctissimo papa«. Šišić: Priručnik, str. 230.

³ Thomas Archidiaconus: Histor. Salon., str. 49.

⁴ U reskriptu ratifikacije papa veli: »In Spalato aliisque civitatibus sunt statuta«. Šišić ib., str. 236.

k njemu u Rim. A to sve se nalazi baš u osporenom pismu pape Ivana X. splitskom nadbiskuku Ivanu.⁵

U pogledu čistoće vjerske nauke papa je, posve prirodno, morao prigovoriti nadbiskupu Ivanu i njegovim sufraganima, da se u njihovim dijecezama »*per confinia vestre patrie*«, šire druge nauke, nepoznate njemu, koje on nije mogao naći u svetim knjigama otaca. One riječi: »*per confinia*«, ne znače po pograničnoj zoni, nego po teritoriju dijeceze.

A što je papa mogao reći glavi državne vlasti nego mu preporučiti svoga apokrisarija i staviti mu na dušu izvršenje onoga, što mu apokrisarij predloži kao dužnost u pogledu discipline i morala? Papa je, bez dvojbe, spomenuo kralju stare veze između njegovih djedova i rimske Stolice, dužnu harnost prema ovoj, kao majci svih vjernika; odanost svetom Petru i njegovim nasljednicima. Sadržaj je morao po prilici stvarno glasiti onako, kako glasi navodno pismo Ivana X. Tomislavu i Mihajlu.⁶ Ako se ovomu pismu promijeni adresa; ako se umjesto Tomislav stavi Petar, sve ostalo pristaje ovomu vremenu.

Nije bilo nužno rimskoj Stolici, da nju informira o stanju vjere i morala kod svećenstva i pučanstva Hrvatske službeno samo svećenstvo ili gradski biskupi. Ona je imala svoje informativne kanale uvijek veoma savjesne, kako ih imade i danas izvan službenih hijerarhičnih krugova. Samo površno rezoniranje a nikakov pozitivni dokumenat, moglo je stvoriti legendu, da su biskupi dalmatinskih gradova iz nacionalne animoznosti informirali papu krivo o vjerskom stanju u Dalmaciji i u Hrvatskoj.

Poslije nego je Mainardo obišao dalmatinske gradove i samostane i na licu mjesta provjerio istinitost dobivenih informacija, sazvaio je sabor u Splitu.

⁵ Cnr. Docum. str. 187. Šišić, op. cit. str. 215. Apokrifno pismo Ivana X. nadbiskupu splitskomu Ivanu II. Ono što ondje Ivan X. preporuča i kori navodno u X. v., mogao je posve lijepo i prikladno reći i Nikola II. Ivanu III. i njegovim sufraganima u XI. vijeku.

⁶ Doc., 188—189; Šišić, op. cit. str. 216. Pismo Ivana X. »Tomislavu kralju Hrvata i Mihajlu knezu Humaca«. Samo je malo teško vjerovati, da bi papa pisao jedno te isto pismo i kralju Hrvata i knezu Humaca. Takovo pismo dvojici bi bilo razumljivo samo onda, kad bi bili povezani kolegijalitetom: dvama konzulima, ili dvama sucarevima. I ovo je jedan razlog, da se podvoji jako u naslov onoga pisma.

Ovo je drugi autentični, nesumnjivi, sabor držan u Splitu za provedenje reforme »*in capite et in membris.*«

Toma naglasuje, da je ovaj sabor bio veoma svečan »*multum solemniter celebrata.*«. Svečanost veću mu je davala prisutnost kralja i njegovih dostojanstvenika. Krešimir je morao imponirati, kad ga Toma tituliše rimskom titulom »*magnificus vir.*«. Njegova prisutnost je dokaz, da se nije radilo o samim internim pitanjima crkvene discipline.

Pristupili su, veli Toma, svi biskupi i crkveni dostojanstvenici (prelati) Dalmacije i Hrvatske. Prema tomu se mora uzeti, da je bio prisutan i biskup hrvatski Rainerius, episcopus Croatorum, član kraljevske kurije. Bio je prisutan i biskup ninski, Grgur, koji je poricao primat Splita. Za to Toma naglasuje, da su bili prisutni svi biskupi.

Na tom saboru, po svjedočanstvu Tominu, bilo je stvoreno mnogo kanona.

Obično crkveni sabori iz ovih vremena izdaju brojne zaključke, jer većina ih se odnosi na život, a život je mnogostran i moralni slučajevi su nebrojeni. Iz XI. vijeka imademo sabora sa preko 100 kanona.

Ako je bilo stvoreno mnogo zaključaka, onda ih je moralo biti više od 20. Danas znamo samo za šest. Ali da ih je bilo mnogo, doznajemo iz onog istog pisma pape Aleksandra II. kojim priopćuje kralju i biskupima Dalmacije ratifikaciju kanona. On naglasuje, da je već papa Nikola II. potvrdio sve kanone, koji bjehu stvoreni »u Splitu i u drugim gradovima Dalmacije« po njegovu izaslaniku Mainardu i po nadbiskupu Ivanu. Od tih kanona on spominje samo nekoje.⁷

Poklisar Mainardo je, u ime papino, predsjedao saboru; on je držao disciplinu i brinuo se za rad unutarnji.⁸ Njemu je pripadalo pravo predlaganja. Rasprava se je vodila samo o predmetima, koje je on stavio na dnevni red. O stvarima, koje su se ticale samo pokrajine ili pojedine dijeceze, odlučivali su biskupi po svojem uvjerenju; ali njihova odluka ni tu nije imala

⁷ »*Nos ipsa statuta confirmantes quedam eorum his nostris apicibus inserimus.*«. Šišić, op. cit. str. 236.

⁸ Za vanjski red i sigurnost sabora i njegovih članova se je brinula lajička vlast.

pravne moći, dok nije dobila potvrdu od pape. U pitanjima dogmatskim i opće crkvene discipline oni su se morali pokoravati papi i prihvatiti njegovo stanovište. Biskupi su imali pravo, da na predloge papine stave, u formi molbe, kakav ispravak prema prilikama, u kojima se je živilo. Tako su i splitski oci stavili molbu, da se ublaži strogost zabrane brakova u rodbinskom vezu. Htjeli su, da se prizna valjanim brak već sklopljen u IV. stupnju krvnog roda. Papa nije dozvolio.⁹

Aleksandar II. utvrđuje doslovno samo šest kanona stvorenih u Splitu god. 1059. Oni su mu se činili najvažnijima, pa ih opetuje u svojem pismu. Prvi govori o izboru i konsekraciji nadbiskupa metropolite i biskupa sufragana. Drugi o klerogamiji. Treći o njegovanju brade i kose. Četvrti o nasilju lajika nad klerom. Peti je zabrana ređenja Slovena bez znanja latinskoga jezika i egzencija svećenstva od lajičkih podavanja i službovanja. Šesti zabrana brakova do V. koljena.

I Tomin izvještaj i papin reskriptat dokazuju, da je, osim gornjih šest kanona, bilo stvoreno još mnogo drugih. Oni drugi kanoni nisu imali za universalnu crkvu onu važnost, koju su imali ovih šest, pa ih papa ne reproducira. Drugi kanoni su morali imati samo lokalnu vrijednost, a nastali su na predlog nadbiskupa ili kojeg sufragana. Nije moguće pomisliti, da nisu ništa zaključili u spornom pitanju primata između Grgura i Ivana. Prvi nam poznati zaključak govori samo o izboru i konsekraciji nadbiskupa metropolite, ali o samom metropolitskom pravu zaključka nemamo. Nema dvojbe, da je takav zaključak bio stvoren i da je utvrđen bio primat splitskog nadbiskupa i u vezi s njime je stvoren gornji zaključak o načinu izbora i konsekraciji primata. Onaj prvi zaključak navodnog sabora iz god. 925. mogao je lako biti stvoren na ovom saboru. Poslije ovoga sabora 1059/60. datiraju sve prisege sufragana splitskom metropolitu. Najstarija prisega, sačuvana u *Evangelistaru Spalatense*, jest ona Petra, biskupa krčkoga, 1069.—1984. Za njom dolazi ona Grgura hrvatskoga 1076—1089. Treća je po kronološkom redu Andrije, biskupa zadarskoga, 1072—1073. Četvrta

⁹ »Voluntatem vestram atque supplicationem ut in quarto gradu quicumque estis permaneatis, nullo modo sequi audemus«. Šišić: *ib.* str. 237.

je Vitalisa, biskupa rapskogā, 1086—1094¹⁰. Ove sve prisega su bile položene u ruke nadbiskupa Laurencija. Prije ovoga sabora nije nam poznata nikakova prisega vjernosti splitskoj crkvi i njezinim nadbiskupima od strane sufragana pokrajine.

Vjerojatno je, da su se pozabavili i preuređivanjem, razmještanjem i s razgraničivanjem biskupija, kako to govore članci II. i III. osporenih zaključaka. Morali su nešto poduzeti i odlučiti u pitanju crkvenih posjeda, kako govori IV. i V. zaključak istog sabora i u pitanju desetine.

Morali su se pozabaviti i pitanjima političko-socijalne naravi. Slučaj pobune i umorstva vladara ili kneza, ili u opće feudalnog gospodara (VI. i VII.) moralo je zanimati ovako svečano sabrane saborske oce. Morali su se pozabaviti i drugim mnogostrukim pitanjima discipline klera, i života građana i seljana, koja su se u ono doba ventilirala po cijelom zapadu.

Zaključci, koji se stavljaju u doba Tomislava, dobro proučeni, spadaju ovamo.

Nu o svemu tomu pozitivnog dokumenta nemamo. Sačuvalo nam se je samo ono šest za historiju veoma važnih zaključaka, po kojima znamo, da su naše prilike i u političkom i u crkvenom i socijalnom pogledu bile posve analogne prilika-ma u Španjolskoj i u Angliji u sredini XI. vijeka.

¹⁰ U ovom »Evangelistariu Spalatense« nalaze se i druge prisega, a među najstarije spadaju ona Grgura ninskoga i Vilima osorskoga Laurencijevu nasljedniku Krešenciju 1099—1112. Kasnijega su datuma prisega Ivana senjskoga, Mihe hvarskoga, Treguana trogirskoga, Prodana ninskoga, sve iz XIII. vijeka ili malo ranije. Ali najznačajnija je prisega Grgura Hrvatskoga: »Ego GG episcopus Chroacie, ab hac hora in antea promitto fidelitatem et obedientiam secundum ordinem meum ecclesie Spalatensi et tibi Laurentii archiepiscopo nostro, tuisque successoribus canonice intrantibus. Sic Deus me adiuvet et ista sancta quattuor evangelia«. Novak: Evangelistarium Spalatense str. 81—82. Prisegu je Grgur položio, kako se vidi iz formule, kad je već bio biskup posvećen. »Ego episcopus«, a drugi vele: Ego presbyter et futurus episcopus. Doc. str. 214. Prisega vjernosti se je polagala redovito prije konsekracije. Po ductusu Novak veli, da potpis: Ego GG pokazuje staračku ruku. Dakle prisega je položena u starosti i onda, kad je već Grgur bio biskup u činu. Iz toga se zaključuje logično, da su se prisega počele polagati u ruke splitskoga nadbiskupa, tek poslije ovoga sabora god. 1059. dotično poslije njegove revizije god. 1075. Grgur, biskup Hrvatske, je bio izabran i konsekriran, a prisega se još ne polagala. Nema prisega svih biskupa, koji su sudjelovali na saboru g. 1058—1060. Rainerij nije prisegao, ni Andrija, ni drugi.

Zabrana da se Slaveni rede za svećenike.

U reskriptu pape Aleksandra II. peti kanon je sastavljen od dvaju djelova. U prvom dijelu se zabranjuje ređenje Slavena (Hrvata) za svećenika, a u drugom se zabranjuje, da klerik bude podložan laicali servituti vel mundi-ali fisco. Svećenik mora biti ingenuus, potpuno slobodan i onda, ako je rođen rob ili kmet. Ređenje ga samo po sebi oslobađa od svakog i feudalnog služništva.

Nu nas zanima najviše prvi dio: »Zabranjujemo, da se od sada promaknu na svete redove Slaveni, ako ne znaju latinsko pismo«.¹

Ni iz ovoga reskripta papina, ni iz Tomina izvještaja nije moguće vidjeti, da je postojala jedna zabrana slavenskog bogoslužja ranija od ove. Da je u god. 925. ili bilo kada prije god. 1059/60. u kakovom saboru bila izdana slična zabrana; da je bila izdana pod autoritetom rimske Stolice i od nje potvrđena, to bi se bilo bez dvojbe istaknulo u ovom zaključku. Ili Toma, ili papin reskript, bi makar kakovom aluzijom dali razumjeti, da je ovaj zaključak od god. 1059/60. samo potvrda jednog ranijeg. Time bi se dao veći autoritet samomu zaključku. Obzirom pak na borbe, na škizmu, koja je nastala poslije ovoga zaključka i kojom se Toma Splitsanin opširnije bavi, to je on morao naglasiti, da se ovdje radi o oživljenju jednog starijega kanona.

Stilizacija u papinu reskriptu je takova, da se ne može iz nje zaključiti, da je slavensko bogoslužje kao takovo uopće zabranjeno. Ondje se veli samo to: »Ako koji Slaven hoće da postane svećenikom, mora poznavati latinsko pismo, latinsku knjigu«. Tu se određuje samo kvalifikacija za ređenje: poznavanje latinske knjige; a ne veli se, da ne smije u slavenskom jeziku čitati misu i obavljati službu u crkvi. Ne riješava se ni pitanje: a što će biti s onim svećenicima Slavenima, koji su već zaređeni, a ne poznaju latinski jezik? Smiju li oni služiti se dalje svojim stečenim pravom?

¹ »Sclavos nisi latinas litteras didicerint ad sacros ordines promoveri sub vinculo excommunicationis omnimodo prohibemus«. Šišić: Priručnik, str. 237.

Ne možemo nikako pretpostaviti, da je sve ovo bilo ostavljeno i n s u s p e n s o, a da je samo riješeno za budućnost pitanje kvalifikacije svećenika: da moraju poznavati latinsku knjigu. Sabor je morao ovu stvar raspraviti u detalje i stvoriti jasne odluke.

Izvještaj Tome Splićanina je u tom pogledu tačniji. On veli: Da niko unapred ne smije u slavenskom jeziku obavljati svete tajne, nego samo na latinskom i na grčkom; te da se ne smije promaknuti na svete redove nijedan Slaven (čovjek istoga jezika).² Ovdje je rečena jasno i nedvoumno zabrana, da se unaprijed ne smije služiti misa na slavenskom jeziku. Dakle prava već ređenih svećenika su ukinuta. Osim toga je ovdje izražena opća zabrana, da Slaven postane svećenikom, dočim u papinu reskriptu nije to rečeno, nego je stavljen za ređenje preduvjet: poznavanje latinske knjige.

Iz ovoga se vidi, da je u papinu reskriptu subsumirano iz saborskog canona samo ono, što je glavno i univerzalno. Rim je htio, da katolički svećenici znadu latinski. Nije htio nikoga isključiti iz svećeničkog staleža, nego je htio na ovaj način uvesti u hijerarhiju jedinstvo jezika. Vjerojatno je, da mu nije bilo baš ni o tomu stalo, da se svećenici u Hrvatskoj i Dalmaciji služe i slavenskim jezikom u bogoslužju, ako bi postojala sigurnost i jamstvo, da je sadržaj liturgičkih knjiga ortodoksan. Dvije stvari je htio Rim: poznavanje latinskog jezika i ortodoksiju knjiga.

Dakle po stilizaciji papina reskripta, kako nam stoji pred očima, radilo se je najviše o tomu, da svećenstvo znade latinski. U tomu je ležalo jamstvo za očuvanje jedinstva i centralizacije katoličke crkve, za čim je reforma XI. vijeka išla.

Već smo spomenuli, da prije ove zabrane nije postojala ranija, navodno iz vremena Tomislava god. 925., jer bi se to bilo nedvojbeno istaknulo na ovom saboru. A sad možemo, prisposobljavajući onaj navodni zaključak iz god. 925. s ovim iz god. 1059. zaključiti, da je onaj prvi preradba ili prestilizacija ovoga drugoga zaključka iz god. 1059. po papinoj i po Tominoj stilizaciji.

² »Ut nullus de cetero in lingua Sclavonica praesumeret divina mysteria celebrare nisi tantum in latina et graeca: nec aliquis eiusdem linguae promoveatur ad sacros«. Hist. Salon. str. 49.

Stilizacija Aleksandra II. (1062)

»Sclavos nisi latinas litteras didicerint, ad sacros ordines promoveri sub excommunicationis vinculo omnimodo prohibemus.«

Tomina stilizacija:

»Ut nullus de cetero in lingua Sclavonica presumeret divina misteria celebrare, nisi tantum in latina et graeca nec aliquis eiusdem linguae promoveretur ad sacros.«

Iz osporenih zaključaka 925.

»X. Ut nullum episcopus nostrae provinciae audeat in quolibet gradu Slavonica lingua promoveri. Poterit tamen in clericatu et monacatu deo deservire. Nec in sua ecclesia sinat eum missam facere: preter si necessitatem sacerdotum haberet per supplicationem a Romano pontifice licentiam ei sacerdotalis ministerii tribuat.«

Tko pozna latinski jezik, vidi odmah, da se je kompilator držao baš Tomine stilizacije, s tom razlikom, što je Toma prije naglasio zabranu, da se iko služi slavenskim jezikom u crkvenoj službi, a zatim je donio načelo, koje vidimo i u papinu reskriptu, da se ne smije Slavena rediti. Kompilator, naprotiv, prije postavlja zabranu ređenja, a za tim zabranu, da se od sada čita misa slavenski. Dok u reskriptu zabrana nije uperena ni proti slavenskom jeziku kao takovu, ni proti Hrvatima kao naciji, jer im daje mogućnost, da postanu svećenici, u Tominu izvještaju, nitko od Slavena, nec aliquis eiusdem linguae, ne smije dobiti svete redove. I Toma i kompilator zabranjuju općenito svakomu, da bude ređen slavenskim jezikom. Ova zabrana se tiče biskupa ordinatora u kompilatorovoj preradbi: »ut nullum episcopus audeat promovere«.

Kod Tome se zabrana daje općenitije, može se primijeniti na ordinatora i na ordinanda. U reskriptu je zabrana određena za biskupe.

U Tominoj stilizaciji se govori, da se ne usudi nitko, ut nullus presumeret; u kompilatorovoj: ut nullum episcopus audeat promoveri. Frazu: »neka se ne usudi«, papin reskriptat nema.

I u reskriptu papinu i u Tominoj stilizaciji zabrana je izdana apodiktički; kod kompilatora je nastala zabuna, kao da

je u sebi mislio: a kako će biskupi s narodom? Najprije: što će s onima, koji su već ređeni? Kompilator riješava sam pitanje: Neka pođu u samostan ili neka ostanu jednostavni klerici. *Poterit tamen in monachatu et clericatu Deo servire.*

Drugu poteškoću: »kako će biskupi pokriti župe, ako se odstrane glagoljaši«, kompilator riješava onako, kako su je riješavali biskupi XVI. vijeka pa veli: »Neka se obrati na papu molbom, da im dozvoli uporabu glagoljaša, kad nema dovoljno latinaša. Ove interpolacije su dokaz, da je članak X. navodnog splitskog sabora iz god. 925. mnogo kasnija preradba, koja ne odgovara ni duhu ni prilikama X—XI. vijeka.

U Tominu izvještaju imademo i razlog, radi kojega su saborski oci izdali ovu zabranu. »Govorkalo se je, da je gotška pismena pronašao neki Metod heretik«. »On je napisao mnogo na slavenskom jeziku proti pravilu katoličke vjere lažno. Radi toga ga je i Bog kaznio naglom smrću«.

Dakle neki Metod heretik je obretnik »gotske« knjige ili gotskih pismena, pa in odium autoris je bila zabranjena i sama knjiga. Za Ćirila se ne veli ništa. O njemu je tradicija u Dalmaciji zatajila. Metod, panonski primas i papin legat iz druge polovice IX. vijeka, postao je »neki« Metod. On je heretik za to, što je napisao heretičkih knjiga proti katoličkoj vjeri!

Pitanje je veliko, je li ovaj »Metod heretik« istovjetan s onim svetim Metodom iz Soluna, Ćirilovim bratom, ili je postojao i koji drugi Metod, prvi heretik, pisac slavenski.

Nu najprije treba ustanoviti, da se jednako piše o Metodu i u aktima navodnih sabora iz X. vijeka. Ova stavka o Metodu heretiku obrađena je u navodnom pismu pape Ivana X. nadbiskupu splitskomu Ivanu II. i njegovim sufraganima. Ondje se veli, »da je čuo, kako u njihovim dijecezama niče druga doktrina, koja se ne nalazi u svetim knjigama, koju oni trpe i šire. Oni pribjegavaju nauci Metodovoj, kojega ne može naći u nijednom svesku svetih pisaca.«³

³ »Fama revelante cognovimus (nikakovim izvještajem od strane latinskog klera ili gradanstva), per confinia vestrae parrocchiae doctrinam pullulare, quae in sacris voluminibus non reperitur, vobis tacentibus et consentientibus... Sed absit ut doctrinam evangelli, canonum volumina, apostolicaque praecepta praetermittentes ad Methodii doctrinam confugiant,

Dok bi se moglo predmijevati, da je u XI. vijeku izbljedila prava slika solunske braće Ćirila i Metoda, dok se može vjerovati, da su oci splitskoga sabora imali pogrešno mišljenje o radu i djelovanju njihovu, to ne možemo nikako dopustiti, da je rimska Stolica u početku X. vijeka, samih tridesetak godina poslije Metodove smrti, zaboravila na njih, na njihovo istinsko djelovanje te da je papa Ivan X. mogao napisati onake prezirne riječi na Metodovu adresu, na adresu onog svetog čovjeka, kojega je vjerojatno vidio, kad je prolazio iz Moravske u Rim »ad limina«.

Ovo je dokaz, da je i legendu o »Metodu heretiku« kompilator crpio iz Tomina izvještaja ili iz istoga vrela iz kojega i Toma.

Ne možemo se upuštati u pitanje o »Metodu heretiku«. Ali ne smijemo propustiti, a da ne naglasimo, kako je ovdje kao i u Španjolskoj, u motivima zabrane nacionalnog jezika u bogoslužju igrala veliku ulogu ortodoksnost liturgičkih knjiga.

Za Metoda, brata Ćirilova, še pripovijeda u raznim legendama, koje se prisuju Klimentu ili Gorazdu, da je poslije Ćirilove smrti napisao slovjenkim jezikom »N o m o k a n o n«, ili zbornik crkvenog prava, kako se ono bješe razvilo u bizantinskoj crkvi do njegovih vremena. Za tim napisa, ili prevede, P a t e r i k, ili zbirku biografija svetih otaca. Napokon prevede iz grčkoga na slavenski jezik osam govora brata Ćirila proti muhamedovskih i židovskih učitelja kod Kozara na obranu kršćanske nauke. Neki misle, da je ovaj prijevod istovjetan s knjigom, koja se gdjekada zove i »Kiril slovjenki«. Treba se sjetiti, da u ljetopisu popa Dukljanina, u hrvatskoj redakciji, piše: »Vazmi knjige, ke pri Hrvatih ostaše i pri njih se nahode, a zovu se Methodios«.⁴

Je li osim ovih knjiga još što bilo pripisivano Metodu »obretniku gotskih pismena«? Je li u ovim knjigama bilo sadržano išta protivna katoličkoj nauci?

quem in nullo volumine inter sacros autores comperimus.« Sišić: Priručnik izvora za hrvatsku historiju, str. 215.

⁴ Jagić: Historija književnosti naroda hrvatskoga i srpskoga, str. 60—61.

Mi danas ne možemo dati pozitivan odgovor. Ali možemo sa najvećom vjerojatnošću ustvrditi, da je bilo u najstarijim glagoljskim knjigama, i u onim određenim za liturgičnu porabu, nauka protivnih čistoj kršćanskoj nauci.

Možemo ustvrditi, da je ta najstarija glagoljska literatura sadržavala mnogo hereza, koje su se širile u narodu i koje su sačinjavale temeljne nauke kasnije bogumilske sekte.

Po mišljenju Jagićevu najstarije glagoljaške obredne knjige su izrađene za istočni obred.⁵ Iz toga on zaključuje, da su se Hrvati prije služili istočnim obredom, a tek kasnije, u XI. vijeku da su prešli na zapadni obred. No kad bi to i stajalo, to ne bi bio uzrok zabrani glagoljice, jer razlika obreda ne tangira ortodoksiju knjiga. Za *N o m o k a n o n* Metodov je valjda pala sumnja ortodoksije, jer nije on preveo stari *N o m o k a n o n* istočne crkve po originalu Ivana Skolastika, nego po Fotijevoj redakciji, koja je mnogo opširnija. Postojeći egzemplari *N o m o k a n o n a* u slovjenskom prevodu su Fotijeve redakcije.⁶

Moguće je, da se je proširila priča, da su sve glagoljske knjige djelo Metodijevo, pa i one, koje dolaze pod imenom bogumilskim. Ta heretička bogumilska literatura je počela cvasti u Bugarskoj već u IX. vijeku, i razvila se je i stigla u Hrvatsku veoma rano; u X. i u XI. vijeku postala je veoma raširena. Tu su prevodi apokrifa ili lažnih knjiga, koje obrađuju motive iz svetog Pisma. Tu priče u kojekakovim gatanjima, o stvorenju svijeta i prvoga čovjeka, o spasenju duše, o budućem životu, o drugim veoma važnim pitanjima. Te priče su se hvatale srca našega naroda.⁷ U zanemarenju svih crkvenih zakona, u preziranju hijerarhije sastojala se je bogumilska vjera. U pričama i basnama govorahu. Vjerovahu u dva vrhovna bića: Boga tmine i Boga svjetla. Ovaj je začetnik dobra, onaj začetnik zla. Bog tmine je stvorio materiju, a Bog svjetla neumrlu dušu.

Takovih nauka je bilo uvijek u našem narodu. Možemo si pretpostaviti, da je od pamtivijeka bilo kod nas neobrazo-

⁵ Id. ib. str. 62.

⁶ Id. ib. str. 61.

⁷ J a g i ć: ib. str. 78. i sl.

vanih svećenika, koji su i u to vjerovali, a imade i danas seljaka, koji vjeruju u takove basne i priče.

Da je slovjensko svećenstvo bilo u najstarije vrijeme dosta neuko, možemo si zaključiti iz toga, što ni latinsko nije bilo na velikoj visini naobrazbe. Time što su poznavali samo jedan jezik, slovjenski, a koji jezik nije bio ni dotjeran, ni obrađen, sa veoma oskudnom literaturom, pokazivali su, da im je naobrazba bila manjkava. Pa nije tomu davno, što su se naši glagoljaški popovi služili obrednikom ili ritualom, koji nije bio čist od krivovjerja. »Pokrijepljenje umirućih«, koje je služilo kao priručnik seoskog svećenstva sadrži nauka, koje stoje u vezi s bogumilskom herezom.

Sve ovo je moglo dati samo povoda za zabranu slovjenskog bogoslužja. Ali pravi uzrok se je sastojao u tomu, što je papa htio povezati oko Petrove Stolice sve zapadne katoličke narode latinskim jezikom.

Na Metodovu čistu uspomenu baciše ljagu krivovjerstva i lažnog pisca proti katoličke nauke istovjetujući ga sa bugarskim popom Bogumilom ili Jeremijom, čija su bogumilska djela ostavila dubokih tragova u našoj tradicionalnoj literaturi.

Ako uvažimo historijsku istinu, da je bogumilstvo u slijedećem (XII.) vijeku bilo zahvatilo ne samo sela nego i gradove, da je Zadar, po Tominu svjedočanstvu, »prezirao nauku katoličke vjere, i da se heretičkom zarazom zarazio, da su svi patriciji, *nobiliores*, grada primali heretike i njih pomagali«;⁸ ako uvažimo, da je u Splitu ta hereza nalazila najveće zaštite, da su Splićani ostentativno birali za svoje knezove hrvatske velikaše heretike, onda moramo zaključiti, da je ta hereza bila zahvatila naše krajeve već u XI. vijeku, te navodna papina tvrdnja, da ovu zemlju »*tenent viles heretici*«, nije ni pretjerana.

---

⁸ »*Catholicae fidei normam spernentes heretica se tabe permetterent respurgi... Nam pene omnes qui nobiliores et maiores Jaderae censebantur, libenter hereticos recipiebant et favebant*«. Thomas Archidiaconus str. 83.